

روز جهانی محیط زیست گرامی باد

روز محیط زیست

سفارش قرآن به پاکیزگی

از ویژگی‌های آیین مقدس اسلام، توجه دادن انسان‌ها به مسئله مهم پاکیزگی و نیز تأکید بر حفاظت محیط زیست از آلودگی‌هاست. وقتی در قرآن کریم می‌خوانیم که «خداوند پاکیزگان را دوست دارد»، یا می‌بینیم که در متون اسلامی، نظافت، جزئی از ایمان تلقی شده، به اهمیت قضیه بیشتر پی می‌بریم. در قرآن مجید آمده است که «خداوند نمی‌خواهد برای شما زحمتی ایجاد کند؛ بلکه می‌خواهد شما را پاکیزه گرداند و نعمت خود را بر شما تمام کند». اینها همه، نشانه اهتمام قرآن کریم به پاکیزگی و دوری از انواع آلودگی‌هاست.

استفاده معقول از منابع طبیعی

تحقیق و بررسی مستمر درباره مسائل محیط زیست، آدمی را به استفاده معقول از منابع طبیعی هدایت می‌کند. ضرورت چنین برخوردی، زمانی آشکارتر می‌شود که در نظر آوریم انسان امروز، به‌ویژه با دست‌یابی به موفقیت‌های علمی و صنعتی و تسلط بر طبیعت، خویشتر را مالک مطلق همه کره زمین و منابع حیاتی آن می‌داند، و چه بسا هرگز به این فکر نمی‌افتد که نسل‌هایی هم در آینده وجود خواهند داشت که باید از این سفره گسترده آفریدگار بهره‌مند گردند. لذا می‌بینیم که خودسرانه و بی‌رحمانه به همه منابع حیاتی و زیست‌محیطی حمله‌ور گردیده، آنها را تار و مار می‌کند و محیط زیست را به طرز وحشتناک نابود می‌کند و حتی پا را از این هم فراتر نهاده و زندگی نسل فعلی را نیز به خطر می‌اندازد. امید است با استفاده صحیح از منابع طبیعی، زمینه بهره بردن نسل‌های آینده از این منابع حیاتی و خدادادی فراهم شود.

حفاظت محیط زیست، وظیفه همگانی

آلودگی محیط زیست از اوایل قرن بیستم شروع شد ولی در همان اوان، فقط عده محدودی از مردم از قبیل معدنچیان و کارگران کارخانه‌ها در معرض خطر بودند. ولی امروزه تمام مردم جهان به طور عام و مردم کشورهای صنعتی به طور خاص در معرض زیان‌های ناشی از آلودگی محیط هستند. بنابراین، مبارزه با آلودگی محیط زیست، عزم جهانی را می‌طلبد و باید تمام کشورها در این مبارزه نفس گیر سهم فعال داشته باشند در کشور اسلامی ما نیز مبارزه با این پدیده جهانی، وظیفه تمامی افراد جامعه است. هر فرد به لحاظ وظیفه اسلامی و انسانی، مسئولیت دارد که به منظور تقلیل آلودگی محیط، به خویشتر و جامعه کمک نماید تا از این طریق بتوانیم به اهداف اسلامی و انسانی خویش دست یابیم و جامعه‌ای سالم و با نشاط داشته باشیم.

حفظ نعمت‌ها و جلوگیری از تخریب طبیعت

حفظ نعمتها از مهم‌ترین مسائل حیاتی جامعه است. انسان باید از تخریب و هدر دادن دارایی‌ها دست بردارد و برای آینده خود و هم‌نوعانش، به ترمیم، تکمیل و حفظ نعمت‌ها بپردازد. طبیعت نیز یکی از نعمت‌های الهی است و انسان وظیفه دارد در حفظ و توسعه آن بکوشد. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «انسان به کاشتن، آب دادن و مواظبت کردن از درخت مکلف شده است». مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرماید: «برای سبزه نگه داشتن کشور بایستی نهضتی فراگیر برپا شود و شکر نعمت، در استفاده هرچه بهتر از امکانات است». در سایه عمل به فرمان امام صادق علیه‌السلام، یعنی با کاشتن درخت، آب دادن به آن و مراقبت کردن از آن است که می‌توان از تخریب طبیعت جلوگیری کرد.

سنت حسنه

کاشتن درخت علاوه بر آن که کمکی شایان به محیط زیست و تلاشی مؤثر در ترمیم طبیعت است، سنت حسنه‌ای نیز هست. از امام صادق علیه‌السلام روایت شده که فرمود: «امیرالمؤمنین علیه‌السلام زمین را شخم می‌زد و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هسته خرما را مرطوب می‌کرد و می‌کاشت» و نیز امام باقر علیه‌السلام فرمود: «مردی حضرت علی علیه‌السلام را دید که روی کیسه‌ای پر از هسته خرما نشسته است. عرض کرد: یا ابوالحسن، این چیست؟ فرمود: صد هزار درخت خرما، ان شاءالله». امام باقر علیه‌السلام فرمود: «علی علیه‌السلام همه هسته‌ها را کاشت و حتی یک هسته را نیز باقی نگذاشت.»

تنفس روح

هوا نیاز حیات ماست و بدون آن، زندگی محال است. اگر هوا نباشد مرگ در انتظار ماست و اگر آلوده باشد، بیماری به همراه دارد. تنها ریه ما نیست که محتاج هوای سالم است، بلکه روح ما نیز به این هوای سالم دارد. همان‌طور که جنگل و درخت، در سالم‌سازی هوا مؤثر است و جنگل کاری گامی در این مسیر است، برنامه‌های تربیتی نیز، به سالم‌سازی محیط و فراهم کردن زمینه برای «تنفس روح» کمک می‌کند و هر سخن پاکی که از دل برمی‌آید و هر موعظه دلنشینی که از جان سوخته‌ای ریشه می‌گیرد و به گوش تشنه‌ای فرود می‌آید، بذری است که آفات و آلودگی‌های اخلاقی را می‌زداید.

مراقبت از محیط زیست

نگاهیانی از محیط زیست حایز اهمیت است. نخست این که هر فرد به عنوان جزئی از جامعه باید تن درست و نیرومند و سرزنده و بانشاط باشد تا بتواند بهتر زندگی خویش را ادامه دهد؛ دوم این که چون زندگی فرد و جامعه به همدیگر وابسته است و ارتباط تنگاتنگ میان این دو برقرار است، هریک از ما علاوه بر وظیفه‌ای که در قبال سلامت خود داریم، در برابر سلامت جامعه نیز مسئولیت داریم و به همین دلیل باید در زمینه حفاظت محیط زیست، فوق‌العاده حساس و دقیق عمل کنیم. علاوه بر این، باید از این نکته نیز غفلت نکنیم که نسل‌های آینده هم حق دارند از زیبایی‌ها و مزایای مادی و معنوی منابع طبیعی و زیست‌محیطی بهره‌مند شده و استفاده مطلوب کنند.

پاکیزه نگه داشتن آب

آب، مایه حیات است، ولی همین آب اگر ناسالم باشد ممکن است موجب مرگ انسان شود. چنان که می‌دانیم مهم‌ترین عامل حیات انسانی، آب است و زندگی بدون آب، غیرممکن است. در قرآن کریم، آیاتی داریم که رابطه آب را با طبیعت و به خصوص حیات موجودات زنده، و نیز ارزش و اهمیت آب را یادآوری کرده است. از جمله در قرآن آمده است: «خداوند تمام جنبندگان را از آب آفرید». اینها همه نشانه ارزش و اهمیت این نعمت خدادادی است. حال، همین نعمت خدادادی که مایه حیات انسان و حیوان است، اگر با عوامل آلوده کننده مواجه شود، علاوه بر این که به سلامت و زندگی انسان ضربه می‌زند، موجودات آبی گیاهی و حیوانی را هم نابود می‌سازد. لذاست که می‌بینیم دین مقدس اسلام به نظافت آب اهمیت فراوان داده و برای پاکیزه نگه داشتن آن، دستورهای صادر کرده است.

عوامل آلوده کننده آب

آب دریاها با مواد بالقوه خطرناک مانند نیترات‌ها که بیشتر، از شست‌وشوی کودهای شیمیایی و فاضلاب‌ها حاصل می‌شوند و فلزات سنگینی مانند جیوه و کادمیوم و سایر مواد خطرناک آلوده می‌شود. وارد شدن فضولات کارخانه‌ها و آشغال و زباله‌های مختلف در آب‌ها، باعث آلودگی آنها می‌گردد. مهم‌ترین عوامل آلوده کننده آب‌ها عبارتند از: فاضلاب‌های خانگی و شهری، پس آب‌ها و مواد زاید صنعتی، مواد زاید کشاورزی (نظیر کودهای شیمیایی و سموم)، مواد پاک کننده، مواد شیمیایی و معدنی، مواد معلق و رسوبات، نفت و مشتقات آن، آلودگی‌های میکروبی و حرارتی. نکته شایان توجه آن است این آلودگی‌ها می‌تواند حتی به آب‌های زیرزمینی نیز وارد شود که در این صورت آثار زیان‌آورتری را دربر خواهد داشت.

اهمیت هوا

می‌دانیم که همه موجودات زنده برای تنفس به اکسیژن هوا نیازمندند. هوا چیزی است که باید با دقت و احتیاط خاصی مراقب آن باشیم. اگر به خاطر بیاوریم که هر انسان، روزانه در حدود دوازده هزار لیتر هوا تنفس می‌کند، آن وقت متوجه می‌شویم که چقدر تمیز نگاه داشتن هوا این قدر اهمیت دارد.

مقابله با آلودگی هوا

بی‌تردید آن کس که سیگاری نیست، قطعاً از عوارض آن مصون است. اما همین شخص، اگر در سالی پر از دود سیگار حضور یابد و تنفس کند، باز هم مصونیت دارد؟ هرگز! هوای ناسالم، افراد سالم را هم بیمار می‌کند، هرچند نخواهند و نپسندند و از آن گریزان باشند. اگر جلوی ماشین‌های دودزا گرفته نشود، سلامت محیط و هوا در خطر خواهد بود.

فواید درخت

ارزش درخت تنها به چوب و میوه آن نیست، بلکه در لطافت هوا، حفظ خاک و گردش آب در طبیعت هم تأثیر فراوان دارد. «در ایران مناطق وسیعی وجود دارد که به علت قطع درختان طبیعی، به شنزار تبدیل شده است. در موقع وزش باد، این شن‌ها به حرکت در می‌آیند و بسیاری از مزارع و خانه‌ها و مراتع را می‌پوشانند. برای حفظ راه‌ها، کشتزارها و روستاهای کشور، در اطراف این مناطق و بر روی تپه‌های شنی، درختکاری می‌کنند تا شن‌ها تثبیت شده و از پیشروی آنها جلوگیری شود. درخت، آنقدر پرفایده است که مردم، اغلب اوقات، آنها را در محل‌هایی که درخت خودرو وجود ندارد می‌کارند. کشاورزان در اطراف زمین‌های زراعتی و خانه‌های خود، درخت

می‌کارند تا محصولاتشان را از گزند باد و طوفان حفظ کنند. عده‌ای هم برای تهیه چوب مورد نیاز، درخت می‌کارند. درخت را روی تپه‌ها و زمین‌های پرشیب هم می‌کارند، تا بدین وسیله از شسته شدن خاک و جاری شدن سیل، جلوگیری نمایند.»

درس توسعه از طبیعت

طبیعت هرگز از رشد باز نمی‌ایستد. هر جا مختصر آبی یافت شود بی‌درنگ سبزه‌ها پا می‌گیرند، بوته‌ها و درختان از خاک سر برآورده، پس از مدتی از دانه‌های آنها درختان و سبزه‌های بیشتر به وجود می‌آید که این خود به گسترش مناطق سرسبز منتهی می‌شود. مشاهده این وضع درس مهمی برای همه افراد است.

کیفر آلوده‌کننده محیط

بدون تردید، هیچ کس حق ندارد محیط زندگی دیگران را آلوده یا مسموم سازد به طوری که زندگی را بر افراد دشوار و ناهنجار گرداند. در این صورت افراد می‌توانند ضررزننده را تعقیب و از هر راه که مقتضی است شر و فساد وی را دفع نمایند. از نظر اسلام هم حکم همین گونه است؛ یعنی چنانچه فرد یا جامعه‌ای از عمل شخصی متضرر شوند می‌توانند از راه‌های مشروع زیان خود را جبران کنند و چنانچه این امکان وجود نداشت می‌توانند به هر نحو که ممکن است از او تاوان بگیرند. همین‌طور کسانی که پیرامون زندگی‌شان آلوده شده است می‌توانند آلوده‌کننده را برای کیفر تعقیب کنند. چرا که آزار دیگران به موجب قرآن و سنت و عقل که مهم‌ترین و اساسی‌ترین منابع اسلامی شمرده می‌شوند، حرام است.

تعادل و نظم در نظام خلقت

بی‌گمان، مهم‌ترین منابع غذایی ما، گیاهان هستند که بر اثر استفاده بی‌رویه از کودهای شیمیایی، در آینده رو به کاهش خواهند گذاشت؛ زیرا سیستم ایجاد ازت طبیعی که از مهم‌ترین عوامل رشد گیاه است متوقف می‌گردد. از طرفی پوشش سبز گیاهان موجب می‌شود که خاک از گزند باد و باران در امان بماند. هیچ گیاهی هم بدون آب نمی‌تواند زنده بماند. اگر آب نباشد، ریشه‌ها نمی‌توانند موادی را که به آنها احتیاج دارند، از خاک جذب کنند. برای حفظ گیاهان باید مراقبت کنیم که به هوا، خاک، آب و حیوانات، هیچ‌گونه گزند وارد نیاید. با توجه به آنچه گفته شد، در می‌یابیم که عوامل مؤثر در زیست انسان، تا چه اندازه به همدیگر مربوط هستند و چگونه در نظام خلقت، تعادل و نظم و حسابگری وجود دارد.

سفارش امام صادق علیه‌السلام به حفاظت از محیط زیست

در دوره امام جعفر صادق علیه‌السلام صنایع، بسیار اندک و محدود بود و فلزات را در کوره‌های کوچک ذوب می‌کردند و چون تمام فلزات، حتی آهن از طریق سوزاندن چوب ذوب می‌شد، آلودگی در محیط به وجود نمی‌آورد. اگر هم آهن را با زغال سنگ ذوب می‌کردند میزان تولیدات به اندازه‌ای نبود که محیط را آلوده کند. با این همه، امام صادق علیه‌السلام با آینده‌نگری، به صاحبان چنین کارهایی سفارش می‌فرمودند: «آدمی باید طوری زندگی کند که اطراف محیط زندگی خود را آلوده نکند، زیرا اگر آن را آلوده نماید روزی می‌آید که بر اثر آن آلودگی، زندگی بر او دشوار و غیرممکن می‌شود». در این‌جا معلوم می‌گردد که امام صادق علیه‌السلام تا چه حد به موضوع محیط زیست اهمیت داده که در آن زمان به مردم سفارش فرموده است که محیط زندگی خود را نیالایند. بدان امید که همه مسلمانان و به‌ویژه شیعیان، به توصیه پیشوای مذهب خویش جامه عمل بپوشانند و بدان اهتمام ورزند.

بیا تا گل برافشانیم

یکی از گیاه‌شناسان می‌گوید: «گل‌ها تنها موجوداتی در این جهانند که هیچ‌کس با آنان دشمن نیست!» گل و گیاه و فضای سبز در خانه، نه تنها محیط باصفایی ایجاد می‌کند، بلکه از لحاظ تولید اکسیژن، جذب دود و گاز کربنیک، و آرامش اعصاب بسیار حایز اهمیت است. ایرانیان پاک‌نهاد، از قدیم به گل علاقه‌مند بودند و همین که گلی را از دست دوستی، به رسم یادبود دریافت می‌داشتند، به پاس محبت دوست می‌گفتند: «خودت گل باشی و عمرت مثل گل نباشد!» کوتاهی عمر گل نیاز به تفسیر ندارد، اما چه کنیم تا گل‌های ما که نشانه پاکی و صفای خانه‌اند و همواره تازگی و طراوت را به ارمغان می‌آورد، چند روزی بیشتر عمر کنند و به روح زندگی ما طراوت بیشتری ببخشند. بدیهی است که نظافت برگ‌ها، تمیز نگه‌داشتن گلدان‌ها و استفاده از نور و هوای مناسب و رفتار ملایم و نوازشگرانه و استفاده معقول از آب که در رشد و سلامت گیاهان بسیار مؤثر می‌باشد، از جمله عواملی هستند که می‌توانند به افزایش عمر گل‌ها کمک نمایند. بنابراین، با مراقبت‌های ویژه و روش‌های معقول می‌توان گل‌ها را مدت بیشتری در آب نگهداری کرد و از این طریق به محیط زیست، تازگی، طراوت و جلوه و صفای بیشتری بخشید.

آثار آلودگی‌های نفتی در محیط زیست

آلودگی‌های نفتی مستقیم یا غیرمستقیم در عناصر و منابع زنده محیط اثر گذاشته، باعث از بین رفتن آنی یا تدریجی آنها می‌شود. بیشترین آثار آلودگی نفتی مربوط به گیاهان کف دریا و جزایر مرجانی است که خود محل مناسبی برای تکثیر و لانه‌سازی آب‌زیان و رشد آنهاست. از بین رفتن جوامع گیاهی بر اثر آلودگی‌های نفتی باعث کاهش جمعیت جانوران تغذیه‌کننده از گیاهان می‌شود. لایه‌های نفت روی آب باعث افزایش جذب نور آفتاب و افزایش درجه حرارت محیط و به هم خوردن روند فعل و انفعالات اکولوژیک و زیستی در محیط می‌شوند. جانوران آبزی به علت این که دستگاه‌های تنفسی آنها با لایه‌ها و قطرات نفت پوشانده می‌شود، دچار اختلال در سیستم تنفسی شده، خفه می‌شوند. گاه مشاهده شده است که جانوران دریایی، از جمله ماهیان، به علت قرار گرفتن در منطقه آلوده و عدم امکان فرار از بین رفته‌اند. اثری که نفت در محیط زیست دریایی و منابع آن می‌گذارد به طور کلی مربوط به آب‌های آزاد و اقیانوس‌هاست، و در محلی مانند خلیج فارس به عللی تأثیر این آلوده‌کننده‌ها در محیط زیست بسیار بیشتر و عوارض و خسارات آن بر محیط شدیدتر است.

اسلام و محیط زیست

اسلام در کلیه شئون و روابط انسانی اعم از روابط الهی و بشری، بلکه حتی در برخورد انسان با حیوانات و دیگر اشیا، دخالت کرده و برای همه مقرراتی وضع نموده است. لیکن این بدان معنی نیست که برای هر موضوع با عنوان ویژه و متداول امروزی آن، حکم خاصی مقرر داشته است؛ بلکه کلیات و قواعدی وضع فرموده که می‌توان از آنها، حکم موضوع مورد نظر را به دست آورد. مسئله محیط زیست هم از همین قبیل است. به یقین در هیچ‌یک از منابع اسلامی حکمی صریح مطرح نشده است؛ ولی بدون تردید درباره آب، خاک، زمین، هوا، نظافت و آلودگی، گردوخاک، آتش‌سوزی و مسائلی از این قبیل در آیات و احادیث و سایر منابع احکام، مسائل فراوان وجود دارد که به کمک آنها می‌توان مقررات دقیقی برای مسایل محیط زیست وضع کرد. به عنوان نمونه ما روایاتی داریم که در آنها از راه یافتن فضولات و پخش آنها در آب، اعم از راکد یا جاری، نهی شده است. همین‌طور روایاتی در نهی از آلوده کردن آب‌ها و آزار رساندن به حیوانات و رعایت حقوق جانوران وارد شده است.

آلودگی محیط، ارمغان جدید تکنولوژی

توجه انسان امروز به محیط زیست و نگرانی فزاینده در این زمینه از آن‌جا ناشی می‌گردد که هرچه زمان می‌گذرد، آلودگی‌های زیست‌محیطی بیشتر نمایان می‌شود. رشد تکنولوژی پیشرفته امروزی اگرچه باعث دستاوردها و فواید سرشاری است، اما ارمغان جدیدی را نیز به نام آلودگی محیط به همراه داشته است و اگر قرار باشد روند آلوده‌سازی هم‌چنان به شکل امروزی آن یا حتی شدیدتر ادامه یابد، مسلماً در فاصله زمانی کوتاهی بشر باید منتظر وضعیتی ناگوار برای خود و بسیاری دیگر از حیوانات و گیاهان باشد.

کوشش برای حفاظت محیط زیست

امروزه باید هر کدام از ما، سعی کنیم دست‌کم خودمان به آلودگی محیط زیست، دست نیازیم و در حد توان در نگاه‌داری محیط زیستی سالم، برای خود و هم‌نوعان خود، کوشا باشیم و همواره بکوشیم به بهداشت شخصی بیشتر توجه کنیم و برای مبارزه با آثار ناشی از آلودگی‌های محیط، خود را آماده سازیم. چنین تلاشی دشوار نیست و با کارهای کوچکی نظیر جلوگیری از دودزایی اتومبیل‌ها، تکشیدن سیگار، کاشتن درخت، جمع‌آوری زباله در ظرف‌های دربسته، نسوزاندن لاستیک و مانند آن در خانه و خیابان، نشکستن شاخه‌های درختان، پناه بردن به دامان طبیعت و نظایر اینها، ممکن می‌گردد. چه خوب است که در حفاظت محیط زیست بکوشیم و چه خوبتر، که هم‌زمان با حفظ کردن وجود خویشتن و جامعه از آلودگی‌ها، اندیشه و فرهنگ و اخلاق خویش را نیز از آلودگی‌ها و تباهی‌ها به دورنگه داریم؛ چرا که مهم‌ترین موضوعی که به پاسداری از سلامت محیط زیست کمک می‌رساند برخورداری از فضیلت‌های اسلامی انسانی است.

بیشتر زنگ‌ها زنی! زاده به سلامت ایمنی زنده‌ی زیست هر که کار گران